

RUSYA-ABD KÜRESEL REKABETİ EKSENİNDE KAZAKİSTAN

İrem Bağlar & Nur Günay

Kazakistan hükümetinin yeni yılla birlikte sınıvlaştırılmış petrol gazı (LPG) piyasasına uygulamakta olduğu “tavan fiyat kontrolü”ne son vereceğini açıklamasının akabinde ülkenin birçok bölgesinde protestolar baş göstermiştir. Ayaklanmaya evrilen protestolar, ülkenin ilk Cumhurbaşkanı ve sembolik lideri olarak anılan Nursultan Nazarbayev’e karşı tepki gösterilerine dönüşmüştür. Silahlı çatışmaların artması neticesinde birçok protestocu ve polis hayatını kaybetmiştir. Gösterilere dahil olan kişilerin gelişigüzel eylemlerine devam etmeleri ve hükümet binalarına süregelen saldırılar nedeniyle Tokayev hükümeti, protestoların yeni bir “Renkli Devrime” gidebileceği konusunda tedirgin olmuştur. Devam eden süreçte Kazakistan hükümetinin, ülkenin başkenti Nur Sultan’da ve en büyük şehri olan Almatı’da yoğunlaşan çalkantıları bastırmak için Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü’nden (KGAÖ) destek talep etmesi ise Orta Asya’daki güvenlik iş birliğini yeni bir boyuta taşımıştır.

Kazakistan’daki protestoların seyri bazı noktalarda “Renkli Devrimlerle” bağdaştırılabilirken başlangıç sebepleri noktasında farklılıklar öne çıkmaktadır. 2000 yılında Yugoslavya’da Slobodan Milošević hükümetine son veren protestolarda kullanılan “Gotov je (İşi artık bitti)” sloganının bir benzeri olan, “Shal, ket (Yaşlı adam, git artık/defol)” ifadesinin, Aymatı sokaklarında yankılanması da farklı milletlerin benzer duyguları yansıtmaları şeklinde belirtilmiştir. Ukrayna’da yaşanan Meydan Olayları’nda tanık olduğumuz protestolar sırasında “vodka” dağıtılmasına ve göstericilerin arasında organize silahlı grupların olduğuna dair duyumlara Kazakistan’da da rastlanmasının tesadüf olmadığı belirtilmiştir.

Kasım Tokayev'in olayları "yabancı teröristlerin planlarının bir parçası" olarak yorumlaması da bu bağlamda önemlidir. Ancak diğer renkli devrimlerde vaatlerini yerine getiremeyen hükümetlerin değişmesi gerektiği ana motivasyon olarak kabul edilmişken, Kazakistan'daki durumda ise ekonomik güçlükler görünürde protestoların temel sebebi olarak ön plana çıkmıştır.

Orta Asya ülkelerindeki genel huzursuzluk, 2018 yılından beri bölgedeki protestoların artmasına mahal vermiştir. Kazakistan 2020 ve 2021 yılında gerçekleşen bine yakın gösteriyle en yüksek oranın kaydedildiği ülke olarak öne çıkarken, Kazakistan'ı nispeten daha düşük oranlarla sırasıyla Kırgızistan ve Özbekistan izlemiştir.¹ Ancak Orta Asya'daki protestoların genelini ülkeye özgü kimliklere sahip olması, gösterilerin komşu ülkelere de sıçrayacağı korkusunu ekarte etmektedir.

Motivasyon değişikliği gibi protestocuların faaliyetlerine müdahale yolları da değişikliğe uğramıştır. Rusya önderliğinde toplanan, eski Sovyet ülkelerinden oluşan KGAÖ, ilk kez bir ülkeye kolektif bir birlik sevk etmiştir. 6 Ocak'ta ülkeye giriş yapan yaklaşık 2.500 kişiden oluşan birlikler, ayaklanmaları bastırmak yerine devlet binalarını ve Rusya'nın halen aktif bir şekilde mekik fırlatma tesisi olarak kullandığı Baykonur Uzay Üssü'nü korumakla görevlendirilmişlerdir. Birliklerin sevkini ardından ise Batı dünyasından bu birliklerin gerekliliğine dair gelen sorular Blinken tarafından dile getirilmiştir. Kazakistan'ın halihazırdaki polis ve askeri gücünün yeterliliğini vurgulayan Blinken, ABD'nin de gerektiği durumda yardıma hazır olduğunu aktarmıştır. KGAÖ'nün Kazakistan'daki faaliyetlerinin ABD'yi tedirgin edebilecek olmasının ana nedenlerinden biri ülkenin stratejik konumunun çok yönlülüğüdür. Kazakistan, Rusya ile dünyanın ikinci en büyük kara sınırını paylaşmasının haricinde Çin ile de oldukça büyük sınırlara sahip olması nedeniyle Rusya'nın özelde Çin'e, genelde Asya dünyasına açılan kapısıdır. ABD ise savaşın kritik zamanlarında Kazakistan'ın hava sahasından, Afganistan'a asker ve malzeme sevki yapan askeri uçakları için kestirme bir yol olarak yararlanmıştır. 2010'da iki ülke arasında gerçekleştirilen transit anlaşması da bunu doğrular niteliktedir. Bu nedenle Kazakistan'ın Rusya etkisine daha da girmesi ABD'nin lehine değildir. Blinken'in yaptığı basın açıklamasında "Tarihten öğrendiğimiz bir ders varsa o da Rusya'nın evinize girdikten sonra çıkmasının ne kadar zor olduğudur." şeklindeki eleştirisiyle Kazakistan'ın yardım talebi kararının olası sonuçlarını da hesaba katmasını istemiştir.

ABD'nin enerji piyasasındaki payı ve ham uranyum alımları haricinde Kazakistan üzerinde Rusya kadar tesiri bulunmamaktadır. Kazakistan'daki gelişmelerin KGAÖ faaliyetleri ışığında ABD açısından yorumlanması, ABD'nin Orta Asya'daki etkili Kazakistan's Sudden Unrest. (2022, 01 12). Geopolitical Futures : <https://geopoliticalfutures.com/kazakhstans-sudden-unrest/> adresinden alınmıştır.

sini gelecekte azaltabilecek olması açısından önemlidir. Rusya liderliğindeki KGAÖ, NATO'nun tek müşterek güvenlik seçeneği olmadığı imajını Kazakistan'daki faaliyetiyle bir nebze pekiştirmiştir. 2010 yılında Kırgızistan'ın ve geçen yıl Ermenistan'ın yardım taleplerine rağmen kolektif bir birliğin sevkini gerçekleştirmemesi, ilk kez Kazakistan'ın çağrısına cevap verilmesi KGAÖ'nün uzun zamandır düzenlediği tatbikatların verimliliğini ve bir yardım çağrısına süratle cevap verebilme yetisini gösterebilmesi açısından önemlidir. Özellikle Ukrayna krizinin tüm dünya siyasetlerinin ağzında olduğu bir dönemde, Rusya'nın tam manasıyla bir ülkeye müdahale etmeden, devlet üstü mekanizmalara başvurarak müttefik ülkeye yardım edebileceğini göstermesi noktası önem teşkil etmiştir. Nitekim, 2006 yılından itibaren NATO'nun Barış İçin Ortaklık programı kapsamında Orta Asya'daki ülkelerin güvenlik meselelerinde ortaklaşa çalışabilme ve operasyonel hazırlığını güçlendirmek amacıyla ABD önderliğinde "Bozkır Kartalı" tatbikatları gerçekleştirilmekteydi. Kazakistan'ın aktif olarak yer aldığı bu tatbikatların sonucusu Türkiye'nin de gözlemci statüsünde katılımıyla 2019 yılında gerçekleştirilmiştir. Tatbikatların devam etmemesinin en büyük nedeni COVID-19 virüs salgını olarak gösterilse de Kazakistan'ın Rusya Büyükelçisi Alexey Borodavkin'in "Bozkurt kartalı artık Kazakistan üstünde uçamayacak" şeklinde yaptığı açıklamalar, Kazakistan'ın kolektif iş birliğinde Rusya tarafına meylettığı şeklinde yorumlanmıştır.

Rusya ve ABD'nin dışında Kazakistan'da vuku bulan olayların ardından Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da durumu Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesinde gerçekleştirdiği Dışişleri Bakanları seviyesindeki çevrimiçi toplantıda değerlendirmiştir. Savunma Bakanı Hulusi Akar da Türkiye'nin Karabağ ve İdlib'deki başarılarına değinerek ABD ile paralel bir şekilde Kazakistan'a Rusya haricinde de bir yardım eli tercihleri olduğunu hatırlatmıştır. Türk Devletleri Teşkilatı tüzüğüne silahlı kuvvetleri veya askeri yardımları kapsayan bir yapıya sahip olmaması nedeniyle, Türkiye'nin bu yardım teklifi iki ülke ilişkileri dahilinde bir nezaket örneği olarak kabul edilebilir. Sonuçta, bu görüşme bölgedeki stabilizasyon için yumuşak bir adım olarak değerlendirildiğinde, Rusya'nın Kazakistan ve mücaviri üzerindeki tesirini artırması kaçınılmaz olmuştur. Nitekim 10 Şubat'ta Vladimir Putin ile Kasım Cömert Tokayev'in Moskova'da bir araya gelmesinin akabinde Tokayev, "...Kazakistan için eşi görülmemiş bir terör saldırısını püskürtmedeki paha biçilmez destekleri için bir kez daha Rusya ve KGAÖ ortaklarına teşekkür ederim" şeklindeki açıklaması bu tesiri kanıtlar nitelikte olmuştur.

Sonuç olarak, Protestocular başlangıçta kökten bir siyasi değişimi hedeflememiş olsalar da hükümetin istifasını tetiklemişlerdir. Olayların hemen akabinde Nazarbayev'in resmi parti li-

deri olarak görevine devam etmekte olduğu hükümet partisi Nur Otan'ın yeni parti lideri olarak Tokayev'in seçilmiş olması da Tokayev'in Rusya'nın da desteğiyle Nazarbayev'in gölgesi olarak anılmak yerine gücünü konsolide edebilmesinin yolunu açmıştır. Ülkede 225 kişinin hayatını kaybettiği ve yüzlerce güvenlik görevlisinin yaralandığı protestolar sırasında çıkan olaylarla ilgili halen soruşturmalar sürmektedir ve sonucunda faillerin kamuoyuna açıklanarak yargılanacağı ifade edilmiştir.